

Turbucz Dávid:

Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus között. Horthy Miklós 1919–1931.

Kutatási beszámoló

2018. október – 2021. szeptember

A PD 128500 azonosító számú, Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus között. Horthy Miklós, 1919-1931. című kutatási projekt során (2018. október 1. – 2021. szeptember 30.) a munkatervben leírtak szerint végeztem a munkámat. A vállalásomat teljesítettem, a kutatás eredményesen lezárult.

A kutatási tervben részletezett kutatásomat – a pályázat összeállításakor – a munkatervben kronológiai alapon osztottam fel három hónapos szakaszokra. Ezt azt jelenti, hogy a pályázat összeállításakor úgy terveztem, hogy egy adott évre, például az 1920-as év eseményeinek kutatására, három hónapot szánok. Ez lényegében megalapozott döntésnek bizonyult. Azért lényegében, mert az 1919 és 1922 közötti időszak, amit a munkaterv szerint az első évre osztottam be, a legsűrűbb periódusa volt Horthy Miklós 1919 és 1931 közötti életének. Emiatt a tervezett négy év (1919, 1920, 1921 és 1922) helyett három esztendő kutatását tudtam befejezni, úgy, hogy az 1921. évre vonatkozó munkám néhány részfeladata 2019 októberére, a projekt második évének elejére maradt. A kutatási feladatok összetettsége és nagyobb mennyisége mellett a kutatási tervben előre jelzett külföldi, bécsi kutatás – Horthy Miklós haditengerészeti pályafutásáról – is hozzájárult ahhoz, hogy az 1922-es év történéseinek rekonstruálására már nem jutott akkor idő. Az, hogy így alakult, nem bizonyult érdemi problémának, mert a Horthy-korszak első éveivel kapcsolatban volt a legtöbb kutatási feladatom. Az 1922 utáni időszakra vonatkozóan, mivel a kormányzó lényegében visszavonult a kormányzati politika napi szintű befolyásolásától, és egyre inkább a reprezentatív funkcióinak ellátását tekintette feladatának, kevesebb munkám adódott. Emiatt az elmaradás a projekt második évében pótlásra került. A vállalt kutatás teljesítését ez tehát nem veszélyeztette. Ráadásul a projekt második és harmadik évében – a kormányzó szerepfelfogásában végbement változás eredményeként – egy naptári év kutatására két hónap is elegendő volt. 2020. szeptember 30-ig eljutottam a kutatásban 1926-ig, így sikerült utolérni magamat. A kutatás megfelelő ütemben történő elvégzését – a fentiekből következően – a koronavírus-járvány nem hátráltatta. A közgyűjtemények zárása miatt ugyan több feladatot át kellett ütemeznem, azonban később sikerült mindent bepótolnom a levéltárakban és a könyvtárakban.

A projekt során az alábbi közgyűjteményekben kutattam – szisztematikusan – az 1919 és 1931 közötti időszakot illetően. Az alábbiakban azt jelzem, hogy milyen forrásokkal foglalkoztam, míg zárójelben feltüntetem, hogy melyik évhez kapcsolódik az adott levéltári iratanyag. Ezzel szemben a szakirodalom, a publikált és az interneten elérhető források, így például a korabeli sajtó esetében ezt nem tüntetem fel, mivel a forrásoknak ezt a csoportját rendszeresen – lényegében minden esztendőhöz – használtam. A politikai napilapok közül elsősorban a *Szózat*, a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Hírlap*, a *8 Órai Újság* és a *Népszava* elemzésére törekedtem.

1. Hadtörténelmi Levéltár: a polgári demokratikus forradalom katonai iratai (1918-1919), a Vezérkar Főnökének iratai (1919-1931 [bizonyos éveknél a cédulakatalógus alapján]), a kerületi és területi parancsnokságok iratai (1919-1920), az állomásparancsnokságok iratai (1919-1920), a Honvédelmi Minisztérium iratai (1919-1931 [bizonyos éveknél a cédulakatalógus alapján]), a Legfelsőbb elhatározások (1920-1931)
2. Hadtörténelmi Könyvtár: szakirodalom és forráskiadványok
3. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár: a szegedi ellenforradalmi kormány iratai (1919), a Külügyminisztérium iratai (1919-1922), ifj. Andrassy Gyuláné naplója (1919-1921), Rassay Károly politikai visszaemlékezései (1919-1931), a kormányzói kabinetiroda iratai (1919-1931), a Belügyminisztérium iratai (1919-1931), Bethlen István és Kozma Miklós iratai (1919-1931), a Miniszterelnökség iratai (1919-1931), minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1919-1931), az MTI napi tudósításai (1919-1931)

4. Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár: Kenderes nagyközség iratai (1918-1945, elsősorban az 1918 és 1931 közötti időszak), a Horthy-család iratai (1853-1945)
5. Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltár: a Dunántúli Kormánybiztosság iratai (1919-1920), a Székesfehérvári Kerületi Kormánybiztosság iratai (1919-1920)
6. Országos Széchényi Könyvtár: szakirodalom, sajtó, publikált források (naplók, visszaemlékezések, dokumentumgyűjtemények)
7. Országgyűlési Könyvtár: szakirodalom, sajtó, publikált források (naplók, visszaemlékezések, dokumentumgyűjtemények)
8. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár: Prónay Pál naplójegyzetei (1919-1921), az MSZDP Jogvédő Irodájának iratai (1919-1920), Huszár Károly miniszterelnök hagyatéka (1919-1920), Révész Mihály újságkivágatgyűjteménye (1919-1931), külföldi levéltárakból származó magyar vonatkozású iratmásolatok (1919-1921)
9. Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged): a *Szegedi Új Nemzedék* és a *Szegedi Napló* 1919 tavaszán, nyarán megjelent számai
10. Magyar Ferences Levéltár: a szegedi ferences rendház története (1919-1920), Zadravec István iratai (1919-1921)
11. Magyar Zsidó Levéltár: a Pesti Izraelita Hitközség iratai (1919-1920)
12. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára: Győry Lajos református lelkész Kenderes történetéről írt kézírata

Természetesen a levéltári kutatás során a megnevezett iratanyagok releváns részeivel foglalkoztam és nem a teljeskörű feldolgozásával.

A könyvtári, a még nem említett munkahelyi és otthoni munka keretében a releváns szakirodalom, a sajtó, a publikált és az interneten digitalizálva (legálisan) elérhető különféle források – például sajtó, bizonyos levéltári források, közlönyök, nemzetgyűlési napló és irományok, külföldi forráskiadványok – feldolgozására került sor. Az internetes adatbázisok közül az Arcanum Digitális Tudománytár, a Hungaricana Közgyűjteményi Portál említendő: ezekben számos elsődleges forrás, például a korabeli sajtó érhető el digitalizált formában. Emiatt tehát részben elkerülhető volt a könyvtári munka. Munkahelyem könyvtárában néztem át a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárából kölcsönzött mikrofilmeket (a szegedi ellenforradalmi kormány iratai [1919], a kormányzói kabinetiroda iratai [1919-1931], Kozma Miklós iratai [1919-1931]).

A kutatási tevékenységet időnként megszakították az előadásokra történő felkészülések. Az elmúlt három évben – a projekt kutatási témájával kapcsolatban – 12 tudományos előadást tartottam, amelyekből kettő nemzetközi konferencián hangzott el, egy pedig külföldön:

1. Horthy Miklós fővezéri tevékenysége a korabeli sajtó tükrében. A konferencia adatai: Médiatörténeti mozaikok. 2018. dec. 7., Budapest. Szervező: az MTA BTK Médiatudományi Kutatócsoportja
2. Der antibolschewistische Reichsverweser von Ungarn. A konferencia adatai: Das wechselnde Image der Ungarländischen Räterepublik. 2019. jún. 12-13., Bécs. Szervező: Collegium Hungaricum Wien. (Az előadásom jún. 12-én hangzott el.)
3. Horthy Miklós és a fehérterror. Az erőszak szerepe Horthy Miklós hatalomra jutásában 1919-1920-ban. A konferencia adatai: Történelem és erőszak, 2019. aug. 29-31., Szeged. Szervező: Hajnal István Kör. (Az előadásom aug. 30-án hangzott el.)
4. Horthy Miklós és a szegedi ellenforradalom. A konferencia adatai: „...minden édenek neve vad poklokat bővöl”. A Magyarországi Tanácsköztársaság, 2019. szept. 11-12., Budapest. Szervező: az Országgyűlés Hivatalának Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatósága, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja és a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár. (Az előadásom szept. 12-én hangzott el.)
5. Horthy Miklós fővezéri tevékenysége. Régi források, új értelmezési lehetőség. ELKH BTK Történettudományi Intézet, 2019. október 22., Budapest. Intézeti előadás

6. Horthy Miklós, a fővezér. A konferencia adatai: A Horthy-rendszer születése. Debreceni Egyetem, 2019. november 14. Szervező: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.
7. Horthy Miklós önképe: a vezér a kultusza. A konferencia adatai: Lélek és történelem. Örökség. ELTE BTK, 2019. december 5. Szervező: ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtudományi Tanszék
8. Mire jó a sajtó, ha Horthy Miklós életét kívánjuk megismerni? A konferencia adatai: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatörténeti Kutatócsoportjának konferenciája. ELKH BTK Történettudományi Intézet, 2019. december 13. Szervező: ELKH BTK Médiatörténeti Kutatócsoport
9. Horthy Miklós: honmentő és/vagy honvesztő? A konferencia adatai: A Horthy-korszak vitatott kérdései. MTA Székház, 2020. szeptember 14-15. Szervező: az MTA (II.) Filozófiai és Történettudományok Osztálya
10. Horthy Miklós világképe és gondolkodásmódja. A konferencia adatai: Társadalomtudomány, politikai gondolkodás és ideológia a két világháború közötti Magyarországon. NKE, 2020. október 9. Szervező: NKE Molnár Tamás Kutatóintézet
11. Trianon. Vezérkultusz és korai revíziós törekvések. A konferencia adatai: Trianon után: határon innen és túl. Online konferencia, 2020. november 20. Szervező: Pannon Egyetem. Modern Filológia és Társadalomtudományi Kar
12. Horthy Miklós kapcsolati hálója a '20-as években. A konferencia adatai: Hálózatok és kapcsolatok. Székesfehérvár, 2021. augusztus 27. Szervező: Hajnal István Kör

A projekt során összesen 12 publikációm került közlésre (ebből: 7 szaktanulmány és 5 ismeretterjesztő írás). Nyilvánvalóan a 7 szaktanulmány emelhető ki ezek közül. A fővezéri tevékenysége kapcsán három publikáció említendő, míg négy tágabb időszakot mutat be, amelyek részeként az 1919 és 1931 közötti periódusról is szó esik. Pályázatomban három tanulmány megjelentetését vállaltam. Látható, hogy ezt nemcsak teljesítettem, hanem meg is haladtam. A megjelent publikációk listáját lásd a záró beszámolóhoz csatolt közleményjegyzékben. Megjelenés alatt áll még 2 szaktanulmány: az egyiket, ami Horthy Miklós '20-as évek alatti államfői tevékenységét mutatja be, a *Századok* fogadta el közlésre. A másik a korszak első éveinek külpolitikájával foglalkozik.

Arra is szeretnék utalni, hogy a 2018. október 1. utáni kutatásaim eredményeire is támaszkodva megírtam a Horthy Miklós életét bemutató életrajzi nagymonográfiának az 1919 és 1931 közötti időszakáról szóló fejezeteit. Ezek összesen 227 oldalt (18 ív) tesznek ki. Publikálásuk, legalábbis ebben a formában, a nagymonográfiában várható.

Nem része a posztdoktori pályázatomnak, de jelezném, hogy – elsősorban amiatt, hogy a járvány miatt lényegében leállt az élet – elkészült a Horthy Miklós haditengerészeti pályafutását bemutató fejezet is. Ez lehetővé tette, hogy összehangoljam a posztdoktori projekt részeként elkészült fejezeteket azokkal, amelyek ugyan az 1918 előtti időszakkal foglalkoznak, de mégis összefüggnek az első világháborút követő időszakkal.

Munkám során – az eddigi kutatási eredményekre támaszkodva – a kutatási tervben vázolt kutatási kérdések megválaszolására törekedtem. A projekt során érdemes volt a történészek által már eltérő mértékben használt források újbóli átnézése, átgondolása, mert ennek eredményeként számos hiányosság pótlására, pontatlanság javítására sor kerülhetett és több esetben is sikerült árnyalni Horthy Miklós 1919 és 1931 közötti tevékenységével kapcsolatos ismereteinket. Az életrajzi nagymonográfia megírása érdekében szisztematikusan (újból) feldolgoztam az elérhető – a kutatási tervben felsorolt – szakirodalmat (is). Emellett sor került a kiadott és a kiadatlan források szisztematikus feltárására, elemzésére és feldolgozására. E két célkitűzés megvalósulásával megtörtént az eddigi kutatási eredmények ellenőrzése mellett azok át- és továbbgondolása is.

A kronologikus rendet követő kutatás során az alábbi témák álltak előtérben. A kutatási tervhez hasonlóan itt is tematikus elv szerint tekintem át ezeket.

1. Az előzmények: A kutatás kezdőpontja ugyan 1919, de fontos volt, hogy az 1918/1919 előtti időszakkal, azaz, Horthy Miklós haditengerészeti pályafutásával is foglalkozzunk. Egyrészt azért, mert az életének első 51 évére vonatkozóan csak minimális mennyiségű, érdeminek tekinthető alap kutatás történt. Másrészt azért, mert 1919-ben már 51 éves volt, így egy nem mindennapi pályamódosításra került sor, nem is beszélve arról, hogy a haditengerészként meglehetősen kevés olyan tapasztalatra és ismeretre tehetett szert, amit hasznosítani tudott kormányzóként, a magyar állam első embereként.
2. Az összeomlás: A háborús vereség, a történelmi Magyarország összeomlása kulcsfontosságú fordulópontra jelentett Horthy Miklós életében (is). 1918 őszén, amikor hazatért Magyarországra, Budapesten még felajánlotta a szolgálatait a hadügyminisztériumban, tehát kész volt együttműködni az új hatalommal. A szolgálataira azonban nem tartottak igényt, így hazatért Kenderesre, ahol egy ideig részt vett a helyi közéletben. A Károlyi Mihály fémjelzte hatalommal így nem rögtön, hanem csak néhány hónappal később fordult szembe. Világképe, gondolkodásmódja eleinte mérsékelt keretek között, majd Szegeden, miután szerepet vállalt a bolsevik diktatúrával szemben megalakult ellenkormányban, már erőteljesen radikalizálódott. Ennek hátterében az a válsághelyzet állt, ami Magyarországon az első világháborút követően kialakult. Azt az eddigi szakirodalomból is lehetett tudni, hogy Horthy világképében ez a radikalizálódási folyamat végbement. Azonban az elmúlt három évben ezt sikerült árnyalni, például a polgári demokratikus hatalomhoz való viszonyát, a kenderesi közéletben betöltött szerepét, az antibolsevista meggyőződésének kialakulását illetően. Emellett kiderült, hogy a szakirodalom egyes releváns állításai nem megalapozottak, pontatlanok, esetleg feltételezésen alapulnak.
3. Az új politikai rendszer kialakulásában betöltött szerepe: Az 1919 őszét követően több lépésben kialakult politikai berendezkedés – mint a szakirodalomból ismert – nem Horthy elképzelései alapján jött létre, hanem sokkal inkább Bethlen István miniszterelnök koncepcióját tükrözte. Ennek ellenére a fővezérnek / kormányzónak is volt ebben szerepe. A fővezéri tevékenységével kapcsolatos levéltári kutatás során – mivel a '60-as és '70-es évek szakirodalma meglehetősen pontatlanul használta fel, elemezte az elsődleges forrásokat – újra kellett gondolni a kormányzóvá választását megelőző hónapok történéseit. Emiatt kezdtem el használni – az általam megalkotott – kezdetleges katonai diktatúra fogalmát, ami egy olyan hatalmi mechanizmust jelöl, ami még nem tekinthető katonai diktatúrának, de nem törvényszerű, hogy idővel katonai diktatúra lesz belőle. A kezdetleges katonai diktatúra egy átmeneti 'rendszer', amiben a hadsereg a domináns szereplő, de a hatalmát különféle tényezők korlátozzák (például a polgári kormány és egy vesztes ország esetében a győztes nagyhatalmak). Maga a hadsereg sem működik problémamentesen. A fővezér, Horthy Miklós parancsait számos esetben ugyanis nem hajtották végre vagy nem úgy, ahogyan azt a főparancsnok elvárta. Horthy tehát nem volt katonai diktátor, részben azért, mert az általa 'parancsnokolt' hadsereg sem állt mögötte teljes mértékben. A Kádár-kori szakirodalommal ellentétben azért sem lehet 1919 augusztusa és 1920 tavasza között katonai diktatúráról beszélni, mert 1920 elejéig a fővezér és a radikális jobboldali környezete is napirenden tartotta egy katonai diktatúra bevezetését. Az antant azonban egyértelművé tette, hogy nem támogatják annak kiépítését. Horthy Miklós ezt tudomásul vette és 1920. január első felében le is tett erről. Ezt követően az antant számára is elfogadható államfőjelöltté vált. Azzal, hogy kormányzó lett, pontosabban, elfogadta a törvényben meghatározott, a fővezéri időszakot jellemző hatalmánál szűkebb jogkörét, megtörtént az első lépés a politikai konszolidáció felé. Ugyan 1920 tavaszán még messze nem lehet konszolidált politikai viszonyokról beszélni, de mégis akkor kezdődött az a folyamat, amely során a katonai hatóságok, a hadsereg hatalmi szerepe csökkent és fokozatosan a polgári hatóságok kerültek előtérbe. A kezdetleges katonai diktatúra tehát nem a katonai diktatúra, hanem a korlátozott parlamentarizmus irányába mozdult el Teleki Pál első, és főként Bethlen István miniszterelnöksége idején. A konszolidáció összetett folyamatában tehát Horthy Miklósnak is volt szerepe, de mégsem az ő tevékenységéhez kapcsolható annak megtörténte. A szakirodalomból jól ismert ez a folyamat. Azonban a sajtó és a levéltári források elemzése eredményeként kiderült néhány adalék, ami ugyan az összképet nem változtatta meg, de mégis tágitotta a Horthy Miklósról vonatkozó ismereteink körét. Így például a kormányzó világnézete és gondolkodásmódja, a nemzeti hadsereg különítményeihez való viszonya, az antant hatalmak elvárásainak való megfelelési hajlandósága, a király visszatérési kísérletei és az 1922-ben életbe lépett új választójogi szabályozás kapcsán kifejtett tevékenysége, végül, de nem utolsósorban az 1923-as belpolitikai folyamatok, mindenekelőtt a radikális jobboldal kormánypártból történő kilépésével összefüggő magatartása kapcsán.

4. Az önképe: Az 1919-1944 közötti Horthy-kultusz miatt releváns kérdés, hogy az miként befolyásolta Horthy Miklós önképét, politikai szerepét, döntéseit és motivációit. Mivel naplót nem írt, a leveleiben pedig nem tért ki erre a kérdésre, ahogyan az 1919 és 1931 közötti időszakra vonatkozóan a kortársak naplói, visszaemlékezései, a diplomataik jelentései sem, így a nyilvános megszólalásai, a beszédei és az interjúi alapján lehetett ezt a kérdést megvizsgálni. Ennek alapján az állapítható meg, hogy Horthy a róla kialakított és a különféle kultuszépítési technikán keresztül közvetített vezérkép néhány elemét már használta a nyilvánosság előtt, de ez nem a vezérképpel történő teljes azonosulást jelentette, hanem az azonosulás első lépését, a kultikus nyelvhasználat elsajátítását és a politikai ambícióinak kifejezését takarta.
5. Horthy Miklós kapcsolati hálója: A kutatás során hangsúlyt helyeztem Horthy Miklós kapcsolati hálójának elemzésére is, aminek eredményeként sikerült jobban megvilágítani a jobboldali radikalizmus (fajvédelemhez) és konzervativizmushoz fűződő viszonyát. A kapcsolati hálójának a magja Szegeden, tehát viszonylag korán kialakult. Elsősorban jobboldali radikális katonatisztek tartoztak ide (Prónay Pál, Gömbös Gyula, Magasházy László, stb.), de konzervatív személyeket is találunk a környezetében (Teleki Pált, Károlyi Gyulát, majd 1919 őszétől Bethlen Istvánt). Sokat elárul, hogy kormányzóként a Szegeden, de legkésőbb 1919 őszén megismert személyekre támaszkodott hosszú ideig. 1920 és 1936 között közülük kerültek ki a miniszterelnökök (Teleki Pál, Bethlen István, Károlyi Gyula, Gömbös Gyula). A szárnysegédek és a kormányzói hivatalok vezetőit is ebből a körből, a 'szegediek', a radikális jobboldali bizalmasai közül választotta ki. Onnantól kezdve, hogy 1919 június elején a politika színpadára lépett, egyszerre volt tehát kapcsolatban a radikális jobboldali és konzervatív politikusokkal. 1923-ra azonban eljutott odáig, hogy eltávolodott a fajvédőktől, de a kapcsolatait nem szakította meg velük, és a konzervatív, Bethlen Istvánhoz köthető konszolidációs politika támogatója lett. A gazdasági világválság hatására pedig – 1930 őszét követően – újra előtérbe kerültek az államfő környezetében a régi 'szegedi' bizalmasai, elsősorban Gömbös Gyula személyén keresztül. Horthy Miklós kapcsolati hálójáról, annak tagjairól és az összetételének változásáról az alapvető ismeretek már a posztdoktori kutatásom előtt is rendelkezésre álltak, azonban ezeket a releváns szakirodalom kritikus áttekintése és az elsődleges források szisztematikus elemzése eredményeként sikerült árnyalni és kiegészíteni. A napi elfoglaltságairól 1923 és 1930 között a szárnysegédek által vezetett napló feldolgozása alapján pontosan elemezhető és ábrákon, táblázatokban ábrázolható lett, hogy kik és milyen kapcsolatban álltak az államfővel (a kormánytagok, a honvédség vezetői, a politikai, a katonai, a gazdasági, az egyházi és a tudáselit tagjai, a családtagok és a diplomataik, stb.). A napló alapos feldolgozása lehetővé tette annak számszerűsítését, hogy ki, mikor, milyen gyakran és milyen alkalomból találkozott vele. A naplóból kinyerhető adatokat a sajtóelemzés eredményeivel vettem össze és pontosítottam. Arra is törekedtem, hogy a szakirodalom és a rendelkezésre álló források, például az említett napló, a korabeli sajtó mellett a hivatalos lap (közlöny) és a levéltárakban őrzött dokumentumok alapján összegyűjtsem azoknak a nevét, akik a kormányzó közvetlen környezetébe tartoztak. Erre támaszkodva ábrákat készítettem az 1919-1920, az 1920 és 1923, illetve az 1923 és 1931 közötti kapcsolati hálóját alkotó csoportokról és személyekről. A kutatási eredmények vizuális megjelenítése jól egészíti ki a szöveget, látványos, jól áttekinthető és akár a felsőoktatásban is használható.
6. A világgépe: Horthy Miklós világgépével és gondolkodásmódjával kapcsolatos részletes elemzést nem találunk a kutatásom megkezdése előtt megjelent szakirodalomban. Idézetek, példák ugyan olvashatók és a nézeteinek főbb elemeit is megismerhetjük, de a szisztematikus elemzés elmaradt. Feltehetően azért, mert az érintett történészek az ő világgépét egy felszínes, egyszerű nézetrendszerként jellemezték. Ez ugyan helytálló, de a részletes és szisztematikus elemzés mégis rávilágít a politikai nézeteinek bizonyos sajátosságaira. Az elmúlt három évben a napilapok tudósításai és az MTI hírei alapján szinte minden 1919 és 1931 között elmondott beszédét, nyilatkozatát és interjúját elemezni tudtam. A *Szózat*, a *Budapesti Hírlap* és a *Pesti Hírlap* cikkeit ráadásul úgy is feldolgoztam, hogy a kormányzó 1920 és 1923 között elmondott beszédeinek tartalomelemzése eredményeként grafikont készítettem azok fő elemeiről. Eddig is lehetett tehát tudni, hogy a nyilvános és privát megszólalásai egy egyszerű, felszínes világgépről tanúskodtak, de most már erről is árnyaltabb ismeretek állnak a rendelkezésünkre. Ez amúgy rávilágít a kutatás egyik jellemzőjére, amit a pályázatomban is jeleztem és már itt a beszámolóban is utaltam rá, hogy: sokat tudunk ugyan Horthy Miklósról, de még mindig van lehetőség ezt az ismeretanyagot árnyalni, kiegészíteni, pontosítani. Elsősorban a sajtóelemzése alapján kivitelezhető ez, azonban eltérő mértékben más típusú elsődleges forrásoknál is. Például: a

fővezéri tevékenységével kapcsolatos levéltári források újbóli, szisztematikus áttekintése, elemzése is több olyan kérdést vetett fel, ami az addigi kutatási eredmények – eltérő mértékű – pontosítását eredményezte. Horthy Miklós világképe a konzervativizmus és a jobboldali radikalizmus keverékének tekinthető. Ez az elegy a háborús vereség, a történelmi Magyarország összeomlása, az 1918 és 1920 közötti események hatására alakult ki. A konzervativizmushoz közelítette a tekintélytisztelet, az elitizmus, ahogyan a fennálló politikai és társadalmi rend védelme is, így például ellenezte a választójog kiterjesztését és a radikális földreformot. A jobboldali radikalizmusból az antiliberalizmus, az antiszemitizmus, a militarizmus és a diktatórikus megoldások iránti fogékonyság hatott rá leginkább. Az antibolsevizmus és a területi revízió pedig mindkét irányzathoz kapcsolódott. Ezek az összetevők az eddigi szakirodalomhoz képest alaposabb keretek között lesznek bemutatathatók a Horthy Miklós életrajzi nagymonográfiában, ahogyan előadás és publikáció formájában is foglalkoztam már ezzel a kérdéssel. Utalni kell arra is, hogy 1919 és 1923 között a világképében a jobboldali radikális nézetek voltak meghatározók, míg a konzervativizmushoz köthető nézetei háttérbe szorultak, de egyáltalán nem tűntek el. 1923 és 1930 között az arány ennek a fordítottja volt, majd a gazdasági válság hatására újabb átrendeződésre került sor. 1930/1931 folyamán a nézetei újra radikalizálódtak, azaz, újból előtérbe kerültek az elmúlt években háttérbe került nézetei.

7. Az államfői szerepfelfogása: Ez a kérdés összefügg az önképével, mivel úgy tekintett magára, mint egy olyan vezetőre, akinek válságos időszakokban kell aktívabb szerepet vállalnia. Az 1919 és 1931 közötti periódust három szakaszra lehet osztani: az 1919 nyara és 1921 vége közötti, az 1921 vége és 1930 ősze közötti és az 1930 őszt követő időszak. 1921 vége előtt aktívabb volt, a napi kormányzati politikában rendszeresen részt vett, majd azután a reprezentatív feladatait helyezte előtérbe, míg 1930 őszen újra aktivizálódott, nagyobb rálátást és befolyást követelt magának a napi szintű kormányzásra vonatkozóan. Ez a három periódus a szakirodalomban eddig is elkülönítésre került, azonban a kutatásom eredményeként az ismereteinket sikerült tovább árnyalni. Három alapvető forrás említendő ezzel kapcsolatban: a sajtó, az MTI napi hírei és a szárnysegédek által a kormányzó napi elfoglaltságairól vezetett napló. Az MTI mellett politikai napilapok közül a *Szózat* és a *Pesti Hírlap* cikkeit elemeztem szisztematikus keretek között. Annak érdekében, hogy minél pontosabban legyen bemutatható Horthy Miklós államfői szerepe, elkülönítettem egymástól az érdemi és a nem érdemi politikai tevékenység fogalmát. A nem érdemi politikai tevékenységek közé elsősorban a reprezentatív államfői feladatok tartoznak, és egyes nem reprezentatív funkciók, amelyek az országos politika alakítására érdemi hatást nem gyakoroltak. Érdemi tevékenység alatt azt értem, amikor olyan döntés született, amelyben a kormányzó aktívan kivette a részét és a hatalmi viszonyok, a hadsereg, a gazdaság, az igazságszolgáltatás, a kultúra és a társadalom, stb. működésében változást eredményezett. Ide sorolhatók a kormányfők és miniszterek kinevezései, szerepvállalás a kormány- és az egyéb politikai válságok elhárításában, amelyekből 1919-1921 között több is volt, például IV. Károly visszatérési kísérletei, részvétel a minisztertanács ülésein, a kormány tagjainak és a kormánypárti, ellenzéki politikusoknak kihallgatáson történő fogadása és a közkegyelem gyakorlása. A törvényhozással kapcsolatos feladatok mellett ide tartoztak még azok az interjúk, nyilatkozatok és beszédek, amelyek aktuális politikai kérdésekre, vitákra stb. reflektáltak. Az államtitkárok, a főispánok, az ügyészek és bírók kinevezése is érdemi politikai tevékenységnek számított. Ezzel még jobban árnyalhatónak vélem a kormányzói tevékenységének bemutatását. Ráadásul a sajtóelemzés eredményeként grafikonokon tüntettem fel az érdemi és a nem érdemi tevékenységébe tartozó eseményeket. Ez egyrészt alátámasztja a fent említett három szakasz elkülönítését, másfelől árnyalja, mert, például, 1919 nyara és 1921 vége között is voltak kevésbé eseménydús hónapok, időszakok, amikor az államfő nem érdemi politikai tevékenysége dominált. A kormányzó szerepfelfogásának minél pontosabb bemutatásához a szárnysegédei által vezetett napló elemzése is hozzájárult. Ennek alapján táblázatokban tüntettem fel, hogy milyen gyakran találkozott a kormány tagjaival, a honvédség vezetőivel, stb. A naplóból az időbeosztásra vonatkozó adatok is kinyerhetők, ráadásul a reprezentatív funkcióinak mindegyike említésre kerül ebben az elsődleges forrásban.
8. Horthy és a külpolitika: A szakirodalomból ismert, hogy sem fővezérként, sem pedig államfőként nem Horthy Miklós volt a korabeli magyar külpolitika elsőszámú irányítója. Ennek ellenére 1919 és 1921 vége között részt vett a külpolitikára vonatkozó döntéshozatali folyamatokban, elég csak a IV. Károly – kül- és belpolitikai vonatkozásokkal is rendelkező – visszatérési kísérleteire utalni. Eddig kevésbé volt ismert a külpolitikával kapcsolatos véleménye: ezt több ponton is sikerült kiegészíteni és árnyalni.

9. Horthy Miklós, mint magánember: A szakirodalom ezzel kapcsolatos megállapításait jelentős mértékben sikerült kiegészíteni a naplók, visszaemlékezések, a sajtóban megjelent releváns cikkek és a szárnysegédek által vezetett napló alapján. Persze, rögtön hozzá kell tenni, hogy Horthy Miklós minden nyilvános szereplése államfői közszereplésnek számított, tehát a vadászatokon való részvétel és egy fővárosi színházi előadás megtekintése is. Ennek ellenére megállapítható, hogy milyen színházi előadások, operák, mozifilmek érdekelték, mivel ez nem függött össze azzal, hogy ő volt az ország kormányzója. Ebből a szempontból tehát lehet a magánemberi oldaláról beszélni. A táblázatokban rögzített adatok azt mutatják, hogy meglehetősen gyakran vadászott, és a különféle sporteseményekre is rendszeresen elment. Főként a lóversenyek, a tenisz és a technikai sportok érdekelték. A színházakban a vígjátékok, a szórakoztató előadások keltették fel leginkább a figyelmét, de klasszikus művek, illetve főként konzervatív szerzők – elsősorban Herczeg Ferenc – munkáinak előadásait is gyakran megnézte. Végül képet kapunk arról is, hogy kik tartoztak a barátai közé, főként a volt haditenzerész bajtársai, akikkel a '20-as évek folyamán szinte minden évben találkozott, Gödöllőn látta őket vendégül.

Horthy Miklós életéről, a fővezérként és államfőként betöltött szerepéről számos publikáció jelent meg eddig. Emiatt a pályázatomban javasolt kutatás kapcsán két fő célkitűzést neveztem meg. Az első az volt, hogy az életrajzi nagymonográfia megírása szempontjából szisztematikusan (újból) feldolgozom az elérhető szakirodalmat. Erre sor is került. A megjelenésük óta eltelt idő – bizonyos publikációk esetén – ugyanis indokoltta tette, hogy tartalmukat újragondoljam. A másik fontos célom az volt, hogy a kiadott és a kiadatlan – a történészek által eddig eltérő mértékben használt – források szisztematikus feltárása, elemzése és feldolgozása is megtörténjen. Természetesen ennek során támaszkodtam a szakirodalomra. E két célkitűzés megvalósulásának köszönhetően sor került az eddigi kutatási eredmények ellenőrzésére, azok át- és továbbgondolására, kiegészítésére. Az elmúlt három évben megvalósított kutatásom tehát – az 1919-1931 közötti időszak kapcsán – érdemi hozzájárulást jelent a távlati célom megvalósításához, a Horthy Miklós életéről szóló nagymonográfia megírásához. Ez, mint már említésre került, azt is jelenti, hogy elkészítettem az 1918 ősze és 1931 késő nyara, tehát a Horthy Miklós hazatérése és Bethlen István lemondása közötti időszakra szóló fejezetek kéziratát. Ez az életrajzok hagyományos formájának megfelelően kronologikus felépítésű, tehát nem a fentiekben összefoglalt témák határozzák meg a szerkezetét.

Halásztelek, 2021. október 27.

Turbucz Dávid